

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО» (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПРОСТІР ОСОБИСТОСТІ В ЗВИЧАЙНИХ ТА НАДЗВИЧАЙНИХ УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
19-20 травня 2023 року

Одеса
ФОП Бєлий А.Є
2023

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ТЕХНІЧНОГО ТА ГУМАНІТАРНОГО ВУЗІВ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Максименко Ю. Б.

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Цебрик О. М.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. Стаття спрямована на вивчення ціннісних орієнтацій студентів технічного та гуманітарного ВНЗ, а також порівняльний аналіз одержаних результатів. Це питання дуже актуальне саме в студентському віці. Завдяки правильному аналізу провідних ціннісних орієнтацій можна спрямувати навчання і діяльність в тому русі, де будуть в максимальній формі використані риси особистості. Завданнями дослідження стало визначення загальних закономірностей у порівняльній характеристиці, а також аналіз відмінностей у пріоритетах студентів різних за спрямованістю навчальних закладів. В статті показано які ціннісні орієнтації є головними для студентів технічного та гуманітарного ВУЗу, і що відходить на другий план. Проведено порівняльний аналіз результатів дослідження. Для дослідження була використано методуку М. Рокича «Ціннісні орієнтації особистості». Студенти обох ВУЗів мають однаковий вік. Метою статті є виявити, чим відрізняються пріоритети молоді в залежності від того, який навчальний заклад вони обрали.

Ключові слова: ціннісні орієнтації, студенти, ВНЗ, цінність, Рокич, технічний ВУЗ, гуманітарний ВУЗ.

Ціль статті. Розглянути особливості ціннісних орієнтацій студентів технічного та гуманітарного ВУЗу. Простежити подібність цінностей та розглянути відмінності.

Актуальність. Сучасне суспільство та інформаційний простір, технології, що швидко розвиваються, і різноманітність сучасних професій на ринку праці, передбачає наявність певних властивостей і якостей молодого фахівця. Вивчення ціннісних орієнтацій та правильне визначення пріоритетів у студентському віці дозволяє найбільш правильно визначити напрямок діяльності особистості, її самореалізації та актуальності.

Особливо актуальне це питання у кризові періоди, коли під впливом різних факторів виникає потреба у нових якостях,

виникають інтереси, що передбачають наявність певних ціннісних орієнтацій. Ставлення до свого «Я» і позиціонування себе як окремої особистості формується з багатьох чинників. Тут мають місце як внутрішні чинники, так і вплив довкілля.

Питання ціннісних орієнтацій вивчалоса багатьма вченими. Роль та вплив ціннісних орієнтацій на становлення особистості розкрито в працях таких науковців як Є. Барбіної, В. Вербець, В. Гриньової, В. Леонтьєва, С. Рубінштейна, І. Зязюна, Л. Хомич, Є. Шиянова тощо. Серед зарубіжних діячів можна визнати праці І. Беха, Р. Дарендорф, Т. Парсонс, П. Сорокін, Д. Узнадзе, І. Кон, А. Ребер, М. Рокич тощо. Цей чинник може зіграти значну роль під час вибору професійної діяльності. Тому визначення орієнтацій саме у студентському віці таке актуальне.

У 2011 році «Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка» провів соціальне дослідження „Трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді України за роки незалежності” яке виявило таку трансформацію: незважаючи на певні позитивні зрушення, трансформація ціннісних орієнтацій сучасної молоді відбувається в складних умовах: – значна частина молоді заявляє, що їй в житті не вистачає можливості працювати з повною віддачею (у 1996 р. таких було 43%, а в 2010 р. – 33%); – не вистачає вміння жити в нових суспільних умовах (39 та 24%); – не хватает упевненості в своїх силах (25 та 25%); – не достатньо сучасних економічних (57 та 42%) та сучасних політичних знань.

Дослідження виявило, що рейтинг життєвих цінностей молоді складається з «батьківських» (традиційні) та водночас виробляють сучасні (свої) ціннісності. У рейтингу життєвих цінностей перше місце впродовж усіх років незалежності займає сім'я (у 2011 р. перевагу їй віддали 99,4% 22 опитаних), далі йдуть друзі (94,4%), робота (83,9%), вільний час (87,6%), значно відстають релігія (54,8%) та політика (21,7%).

Останні 15 років проблематики ціннісних орієнтацій приділяється особлива увага. Багато досліджень показали, що у молоді спостерігається ціннісно-нормативний криза (період переосмислення духовних, етнічних і культурних цінностей). Однак важливо спостерігати динаміку зміни, щоб глибше усвідомити вектор розвитку в цілому. Дослідження яке було проведено в Україні у 2014 році, виявило що система ціннісних орієнтацій сучасної студентської молоді більш схильна до традиційних цінностей, а саме сім'я, здоров'я, комунікація та цінностей, що пов'язані з досягненням успіху: гроші, незалежність, самореалізація і т.д. Рівновага між ними є нестійкою.

А цінності моральні майже не увійшли до списку базових

цінностей сучасної студентської молоді, а духовні і культурні цінності займають останні ряди. Це обумовлено тим, що молодь ототожнює свою систему цінностей, з критеріями життєвого успіху. Такі поняття, як чесно прожити життя, чиста совість, скромність виходять на другий план.

Емпіричне дослідження «Молодь на пограниччях Центральної та Східної Європи», яке було проведено у 2017 році на базі Харківських шкіл та шкіл Дрогобича, показало що насамперед школярі віддають свою перевагу в ціннісних орієнтаціях: 1- Здобуття вищої освіти, 2- Щаслива сім'я, 3- створення власного бізнесу. Також дослідження виявило, що для молоді, а саме школярів останнє місце займає «мати владу». Високу значимість вищої освіти для опитаних школярів вони пояснювали декількома причинами, пов'язаними перш за все з соціальноекономічною та політичною ситуацією в нашій країні. По-перше, тривала економічна криза, що зумовила суттєві зміни на ринку праці, не дозволяє випускникам шкіл та їхнім батькам сподіватися на те, що вони зможуть знайти роботу після закінчення середньої освіти. Звичайно, її досить складно знайти, маючи навіть вищу освіту.

Дослідження проведене Центром незалежних соціологічних досліджень «ОМЕГА» на замовлення Міністерства молоді та спорту України у 2016 році, виявило, що молодь України має такі ціннісні орієнтації: для більшості молодих людей є сімейне щастя (71,7%) та кар'єра (48,1%). На третє та четверте місце у своїх вподобаннях молодь ставить можливість бути вільними і незалежними у своїх рішеннях та вчинках (38%) та мати можливість реалізувати свій талант, здібності (32,1%). Молодь, яка мешкає у міських поселеннях, у порівнянні із сільською молоддю, більшою мірою говорить про свою орієнтованість на сімейне щастя (73,5% та 67,6% відповідно), наміри зробити кар'єру (51,6% та 40,5% відповідно) та мати можливість реалізувати свій талант та здібності (33,5% та 28,9% відповідно). Сільська молодь, у порівнянні із молоддю, що проживає у міських поселеннях, є більш орієнтованою на досягнення свободи та незалежності у своїх рішеннях та вчинках (41,8% та 36,2% відповідно).

Таким чином, теоретичний аналіз стану розробки проблеми ціннісних орієнтацій у вітчизняній та зарубіжній літературі дозволив встановити:

– по-перше, не має однозначного трактування поняття «ціннісні орієнтації». Під ним частіше за все розуміється, що ціннісні орієнтації – це елементи структури особистості, котрі є свідомим регулятором поведінки (соціальної) та регулятором ставленням до суспільства і самого себе;

– по-друге, найбільш дослідженим у проблемі ціннісних орієнтацій є, питання яке розкриває структуру ціннісних орієнтацій, розвиток ціннісних орієнтацій особистості та їх зміни які відбулися на протязі ХХ ст, ціннісні орієнтації особистості юнацькому та дорослому віку, вплив першого покоління та політики на формування ціннісних орієнтацій особистості.

Розбираючи поняття «ціннісні орієнтації» слід приділити особливу увагу двоїстості цього поняття. З одного боку, система орієнтацій є контролюючим органом, який визначає спрямованість діяльності. З іншого боку, орієнтації є головне джерело життєвих переживань та досвіду, що формує особистість. Зрілість і стійкість ціннісних орієнтацій говорить про зрілість особистості, її стійкість, вірність своїм життєвим принципам та ідеалам.

У студентському віці ціннісні орієнтації можуть змінюватися, оскільки особистість схильна до певних змін: нове середовище, зміна кола спілкування, зміна підходу до навчання у вищому навчальному закладі порівняно зі шкільною освітою, підвищення відповідальності та самостійності. Цей вік також характеризується певним інтересом до протилежної статі, можливо пошук супутника життя, що також відбивається на формуванні ціннісних орієнтацій.

Ціннісні орієнтації є системою, яка включає три основні компоненти – це когнітивний, поведінковий та емотивний компоненти. Що ж до знань – це когнітивні елементи, емоційні аспекти виражені в емотивному елементі, ціннісні орієнтації, пов'язані з поведінкою особистості – це поведінковий елемент.

М. Рокічем було запропоновано методика вивчення ціннісних орієнтацій. Вона набула широкого поширення і використовується під час роботи у різних сферах діяльності. Вікова категорія піддослідних також може бути різною. М. Рокіч виділив дві категорії ціннісних орієнтацій: термінальні та інструментальні. Під термінальними цінностями він запропонував враховувати переконання особистості, мети його життя, те, що визначає сенс його життя, що йому особливо важливо і значимо.

Результати дослідження. Нижче приведено таблицю, де розглянуто порівняння термінальних ціннісних орієнтацій студентів технічного та гуманітарного ВУЗу. У дослідженні приймали участь студенти першого курсу факультету психології педагогічного університету та студенти першого курсу академії харчових технологій. Вік учасників 17-18 років.

Можна простежити деякі закономірності. Є показники, які дуже схожі. Студенти обох груп важливою цінністю вважають «здоров'я». У цьому питанні багато учасників із групи технічного ВНЗ ставили перше місце у списку.

Таблиця 1

**Порівняння термінальних ціннісних орієнтацій студентів
технічного та гуманітарного ВУЗів**

Термінальні цінності	Місце в житті	
	Гуманітар- ний ВНЗ	Технічний ВНЗ
1	2	3
Суспільне визнання (повага оточуючих, колективу, колег)	11,6	14,3
Пізнання (можливість розширення своєї освіти, кругозору, загальної культури, інтелектуальний розвиток)	9,7	12
Продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил та здібностей)	9,8	6,6
Розвиток (робота над собою, постійне фізичне та духовне вдосконалення)	6,9	4,6
Розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків)	11,4	11,6
Свобода (самостійність, незалежність у судженнях та вчинках)	5,6	8
Щасливе сімейне життя	13,8	11,2
Щастя інших (достаток, розвиток та вдосконалення інших людей, всього народу, людства загалом)	17	14,5
Творчість (можливість займатися творчістю)	13,5	14
Впевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх протиріч, сумнівів)	7,5	5,25
Активне діяльне життя (повнота та емоційна насиченість життя)	7,2	11,0
Життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд, що досягаються завдяки життєвому досвіду)	6,3	9,6
Здоров'я (фізичне та психічне)	4,7	2,2
Цікава робота	9,8	10,6
Краса природи та мистецтва (переживання прекрасного в природі та мистецтві)	11,1	14,3
Кохання (духовна та фізична близькість з коханою людиною)	14,6	5,0
Матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних проблем)	5,8	5,6
Наявність добрих і вірних друзів	9,5	10,0

Гуманітарії також відзначали «здоров'я» однією з перших цінностей. Здоровий спосіб життя – популярний на сьогоднішній день життєвий напрямок молоді, домінує в ієрархії цінностей. Незалежно від того, яким видом діяльності займається людина, фізичне та психологічне здоров'я є першорядним фактором продуктивної діяльності.

Також однією з пріоритетних цінностей студенти обох ВНЗ вважають «матеріальну» складову. Численні дослідження підтверджують важливість цього показника у сучасної молоді. Будь-яка професійна діяльність передбачає отримання результату, зокрема матеріального. Саме тому, незалежно від того, технічний це працівник чи гуманітарій, відсутність матеріальних проблем забезпечує певну впевненість та задоволеність, а також відкриває низку можливостей.

Питання «кохання» у цьому дослідженні студентами різних ВНЗ оцінюється по-різному. Духовна та фізична близькість із коханою людиною для групи з технічного навчального закладу виявилася більш значущою, ніж для гуманітаріїв. Хоча вік та стать піддослідних ідентичний. Такі цінності, як «цікава робота» та «суспільне визнання», мають практично рівне значення для обох груп опитаних. В ієрархії цінностей їх показники є середніми, багато студентів з вищезазначених 18 пунктів ставили їм 10-11 місце.

Найменш значимими цінностями виявилися «творчість» та «краса природи». Ці аспекти у багатьох стояли на 17-18-му місці. Можливо це пов'язано зі специфікою діяльності та спрямованості всіх сил у цьому віці на навчання, у процесі якого ці цінності дещо йдуть на другий план.

Поняття «Свобода, самостійність, незалежність у судженнях та вчинках» студентами обох груп ціняться дуже високо. Сучасна молодь має більше можливостей та свобод. Вони мають доступ до інформації та різноманітності її джерел. Це дає їм можливість максимально точно визначитись у напрямках своєї діяльності.

Далі розглянуті інструментальні цінності студентів та представлена таблиця, яка містить результати опитування гуманітаріїв та студентів технічних спеціальностей.

При аналізі інструментальних цінностей видно важливість таких показників як «сміливість відстояти свою думку». Цей показник обох груп найбільш цінний. Вікові особливості та специфіка сучасного світу робить цю цінність найбільш важливою для студентів. Вміння висловити свою думку, навіть якщо вона не збігається з думкою більшості – для цього потрібна певна сміливість у будь-якій сфері діяльності.

Таблиця 2

**Порівняння інструментальних ціннісних орієнтацій студентів
технічного та гуманітарного ВУЗів**

Інструментальні цінності	Місце в житті	
	Гуманітарний ВНЗ	Технічний ВНЗ
1	2	3
Акуратність (охайність, уміння утримувати в порядку речі, чіткість у веденні справ)	10,8	11
Вихованість (хороші манери, вміння поводитися відповідно до норм культури поведінки)	7,8	5,7
Високі запити (високі вимоги до життя та високі домагання)	11,4	11,7
Життєрадісність (оптимізм, почуття гумору)	7,8	7
Виконавчість (дисциплінованість)	12,7	10,7
Незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче)	6,7	4,2
Непримиренність до недоліків у собі та інших	16,2	17,2
Освіта (широта знань, високий культурний рівень)	6,9	7,7
Відповідальність (почуття обов'язку, вміння тримати своє слово)	9,5	6,5
Раціоналізм (уміння здорово та логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення)	8,5	6,5
Самоконтроль (стриманість, самодисципліна)	7,4	6,7
Сміливість у відстоюванні своєї думки	6,4	5,7
Чуйність (дбайливість)	9,6	13,5
Терпимість (до поглядів та думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та помилки)	9,9	14,7
Широта поглядів (уміння зрозуміти чужу точку зору, поважати інші уподобання, звичаї, звички)	9,0	7,7
Тверда воля (уміння наполягти своєму, не відступати перед труднощами)	8,2	9,5
Чесність (правдивість, щирість)	10,6	11,2
Ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі)	10,8	13,2

«Незалежність», яка виявляється у можливості діяти самостійно та рішучість, у цьому опитуванні показала більш значний результат для групи з технічного ВНЗ. Однак багато гуманітарій теж ставили її на перші місця в ієрархії інструментальних цінностей.

На останньому місці у списку цінностей студенти обох груп ставили «непримиренність недоліків». Такі показники можуть

свідчити про хорошу соціалізацію студентів, їх прийняття себе та оточуючих як окремі особи, які можуть мати різні властивості та функції.

«Чутливість» та «терпимість» вищі показники набрала у студентів гуманітарного ВНЗ. Багато опитаних ставили ці цінності на 5-6 місце. «Вихованість та гарні манери» - ця цінність важливіша для технарів. Це може бути пов'язано з тим, що гуманітарії вважають можливість у своїй роботі поводитись більш розкуто та спонтанно.

Висновки:

В ході дослідження та обробки результатів, були виявлені закономірності розбіжностей та схожості ціннісних орієнтацій студентів, які проходять навчання в ВУЗах різних напрямленостей.

Є основні цінності, які студенти обох закладів відмічають як головні, наприклад «здоров'я», «матеріальне забезпечення», та інші.

Ці закономірності відображають сучасне ставлення молоді до себе, а також до свого соціального статусу. Така інструментальна цінність, як «незалежність» та «сміливість у висловлюванні своєї думки» показує, що молоді люди готові самостійно формувати своє життя та їх бажання жити в сучасній незалежній країні.

Перспективи подальшого дослідження. Аналізуючи отримані результати, виникає бажання дослідити такі ж групи студентів тільки іншого віку. При цьому буде виявлено наскільки змінилися пріоритети ціннісних орієнтацій студентів гуманітарного та технічного ВУЗів в процесі навчання.

Література

1. Співак Л. Ієрархія культурних ціннісних орієнтацій іноземних студентів закладів вищої освіти. *Педагогічний процес: теорія і практика, серія педагогіка*. Київ, 2019. № 3-4, С. 168-172.

2. Матяж С. В. Березянська А. О. Класифікація цінностей та ціннісних орієнтацій. *Наукові праці. Соціологія*. Київ, 2013. № 213, Т. 225. С. 27-30.

3. Іванчук А. П. Особливості ціннісних орієнтацій студентської молоді. *Вісник психології та педагогіки*. Київ, 2016. № 3, С.17-22.

4. Астахова В. І. *Студент XXI века: социальный портрет на фоне общественных трансформаций : [монография]* / Под общ. ред. Астаховой В. И. Харьков : Изд-во НУА, 2010. 408 с.

5. Пляка Л. В., Огарь С. В. *Психодіагностичний комплекс з вивчення особистості студента : [практ. посібник]*. Харків : НФаУ, 2016. 124 с.

6. Стафій А. С. *Особливості прояву ціннісних орієнтацій особистості підліткового віку: [кваліфікац. робота]*. Харків, 2021. С. 27-44.